

Key words: *educational system, modernization of training future teachers, information and educational activities, information and educational space.*

УДК 378.147

Михайлова І. В.

ОСОБЛИВОСТІ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Стаття висвітлює особливості автономного навчання німецької мови у вищому навчальному закладі. Розглядаються концепції автономного навчання на основі аналізу наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених. Обґрунтовується його сутність як виду самостійної навчальної діяльності студентів. Приводяться приклади сучасних методів автономного навчання німецької мови у вищій школі. Розкриваються особливості використання методу проектів як виду автономного навчання студентів.

Ключові слова: *автономне навчання, самостійна робота, групова робота, методи автономного навчання, проектна робота, інішомовна компетенція.*

Останнім часом набувають все більшого значення зв'язки України з іноземними державами в різних сферах громадсько-політичного та економічного життя, що зумовлює встановлення та зміцнення контактів між вітчизняними та зарубіжними спеціалістами. Це сприяє інтенсивному обміну професійно-значущою інформацією, яка допомагає впроваджувати в начальний процес новітні технології та використовувати прогресивні підходи та методи у викладанні, зокрема, іноземних мов у вищих навчальних закладах.

Наразі здобуття студентами знань і навичок, що дозволяють їм ефективно самостійно регулювати свій процес навчання, стало однією з головних цілей вищої освіти. Тому проблема дослідження поняття автономії та автономності навчання набуває особливої актуальності і стає однією з головних тем мовної освіти.

Мета статті – розглянути сутність поняття “автономного навчання” та навести приклади сучасних методів автономного навчання на занятті німецької мови.

Аналіз досліджень психологів (зокрема А. Маслоу, К. Роджерс), педагогів (М. Брін, С. Ман) і методистів (О. Бігич, Г. Еліс, Т. Караєва, Н. Коряковцева, Р. Лоуес, Ю. Петровська, Б. Сінклер, О. Соловова, Ф. Таргет, О. Тарнопольский та ін.) дає підстави стверджувати, що на сьогодні відсутня єдина точка зору на таке явище, як “освітня автономія”. В останні роки поняття “автономія” часто використовується науковцями як

еквівалент поняття “самостійність”. Проаналізуємо поняття “автономія” докладніше.

Термін “автономне навчання” походить від грецького, “авто” (“сам”) і “номос” (“звичай, закон”), тобто самостійне навчання. Більшість викладачів і студентів розуміють це поняття як “самоорганізоване навчання”, коли учень працює самостійно без допомоги та контролю викладача”.

Педагогічне поняття для автономного навчання виникло в школах і університетах Європи та Сполучених Штатів вже наприкінці 60-х років 20-го століття. Поняття навчальної автономії вперше згадується у 1981 році Х. Холеком, який визначає її як “здатність взяти на себе відповідальність за своє власне навчання” [7, с. 3]. На відміну від Х. Холека, який вважав автономію атрибутом учня, Л. Діккенсон визначає автономію як “ситуацію, в якій учень несе повну відповідальність за всі рішення, які пов'язані з його навчанням та виконання цих рішень” [2].

У термінологічному довіднику з методики викладання іноземних мов автономне навчання означає “повну самостійність, автономність учнів/студентів, коли викладач практично виключається з процесу навчання, а учень сам вирішує питання, що стосуються цілей навчання, матеріалів тощо, а викладач виступає лише як консультант” [4].

Одна з провідних російських теоретиків з питань організації самостійної роботи з іноземної мови, Н. Коряковцева, визначає автономію суб'єкта навчання як “здатність суб'єкта самостійно здійснювати свою навчальну діяльність, активно й свідомо керувати нею, забезпечувати її рефлексію й корекцію, накопичувати індивідуальний досвід, відповідально та незалежно приймати кваліфіковані рішення щодо навчання у різних навчальних контекстах при певному ступені незалежності від викладача” [5, с. 12].

У галузі іноземних мов концепція автономії студента та автономного навчання спершу розроблялася у зв'язку з навчанням іноземної мови дорослих, вивчення іноземної мови для спеціальних цілей (Language for specific purposes – LSP). Пізніше ця проблема була перенесена на більш широку аудиторію, в тому числі і на вуз, та стала предметом досліджень у контексті безперервного навчання у програмах Ради Європи. У теперішній час розвиток автономії студента під час вивчення іноземної мови є найважливішою освітньою метою сучасних програм з іноземних мов [7]. При цьому рівень автономії, самостійності у процесі вивчення іноземної мови розглядається як обов'язковий критерій рівня володіння мовою, яка вивчається.

У ході дослідження спадщини сучасних педагогів та методистів було виокремлено три основних підходи до розкриття змісту “автономія”:

1) психологічний підхід: характеристика особистості, тобто внутрішня особистісна незалежність студента, що базується на здатності самостійно

керувати процесом формування іншомовної компетенції (Т. Тамбовкіна, Н. Holes, D. Little); або механізм рефлексії, що є одним з елементів пізнання в умовах безперервної освіти (О. Соловова);

2) політичний підхід: умови навчання, при яких індивід має право на оволодіння іноземними мовами (P. Benson, P. Voller);

3) навчальний підхід: навчання, при якому індивід бере на себе відповідальність за частину або весь процес організації навчання без прямого втручання викладача (M. Knowls), або здійснює систему вільного вибору та шляхів його застосування на практиці (J. Edge, S. Wharton).

Необхідно зазначити, що поняття “автономія” формувалося на ґрунті політичної думки як теорія самоуправління. Тому, беручи до уваги вихідне значення автономії як права на самоврядування спільноти людей, яка підпорядковується певним законам співіснування, ми можемо дійти висновку, що автономія у контексті освіти передбачає зменшення залежності індивіда від пасивних форм пізнання світу та виявлення внутрішньої незалежності особистості від непостійного або короточасного впливу з боку викладача, що виявляється у здатності студента приймати самостійні рішення та діяти у відповідності до вимог навчальної програми.

Відповідно, *автономна особистість* – це суб'єкт навчального процесу, здатний усвідомлювати власні потреби, інтереси і задовольняти їх завдяки вільному вибору методів, форм та засобів навчання, які є ефективними для оволодіння необхідними базовими або додатковими знаннями з конкретної дисципліни. Функції викладача як спостерігача навчальних успіхів та досягнень студентів у цьому випадку обмежуються лише організаторською та контролюючою функціями.

У зв'язку зі зміною ролі викладача виникає поняття “педагогічний супровід”. Зокрема, С. Генкал [3] виділяє три варіанти педагогічного супроводу діяльності студентів.

Перший варіант – “активна допомога” – втілюється, якщо пізнавальна самостійність та пізнавальна активність студентів перебуває на репродуктивному рівні. Цей варіант передбачає діяльність педагога в ситуаціях, коли студент не може самостійно визначити тему, мету, проблему проекту, спланувати свою діяльність, нездатний справитися з недоліками у своїх знаннях. Викладач допомагає студенту зорієнтуватися у методології та способах діяльності, приймає звіти студента з кожного етапу проекту, втручається у хід його роботи тоді, коли він не може самостійно подолати проблеми. Проте взаємодія має партнерський характер, викладач надає повну свободу дій та з повагою ставиться до точки зору студента.

Другий варіант – “координування” – виникає при трансформувальному рівні пізнавальної самостійності й активності студентів. Студент є генератором ідей щодо теми, мети, проблеми проекту, плану власних дій,

але все це може потребувати корекції. Завдання викладача – створити ситуацію конструктивної творчої взаємодії, у ході якої він виступає у ролі координатора діяльності студента. Допомога надається у тому випадку, коли студент у цілому здатний розробити план дослідження, навіть справляється з більшістю проблемних ситуацій, але наштовхується на деякі утруднення. У такому випадку викладач може продемонструвати студенту способи вирішення аналогічних проблем, зберігаючи за студентом авторство пізнавального шляху.

Третій варіант – “консультування” – виникає тоді, коли пізнавальна самостійність та пізнавальна активність студентів досягли творчого рівня, тобто студент здатний до значного ступеня самостійності. Він самостійно визначає тему, мету, проблему проекту, обґрунтовує свій вибір, планує свою діяльність, здатний здійснити корекцію своїх знань. Підтримка викладача здійснюється за проханням студента, коли він невпевнений у вірності обраного шляху, або йому цікава точка зору викладача щодо суперечливих фактів.

У цьому контексті важливо зазначити, що Н. Бориско виділяє такі вміння автономної особистості:

- 1) визначати власні цілі оволодіння ІМ і ставити перед собою конкретні задачі;
- 2) обирати адекватні засоби, шляхи і способи вирішення задач і досягнення цілей;
- 3) свідомо здійснювати процеси самопізнання і визначати свої психофізіологічні та психологічні особливості;
- 4) використовувати прийоми оволодіння знаннями та навичками, адаптуючи їх для себе;
- 5) спостерігати, контролювати та регулювати не лише процес навчання та самостійної роботи, а і свою мовленнєву та немовленнєву поведінку в ситуаціях міжкультурної комунікації;
- 6) керувати власними інтересами та мотивами і нести відповідальність за власні успіхи та помилки;
- 7) проектувати свої вміння та здібності на майбутню професійну діяльність;
- 8) навчатися все життя [1, с. 78-79].

Автономія з позиції особистісно-орієнтованого навчання розкривається в оволодінні мовою студентом завдяки індивідуальним, де у центрі уваги знаходиться окремий студент зі своїми власними потребами щодо вивчення іноземної мови, і груповим формам роботи, які передбачають обговорення і прийняття рішень відносно процесу навчання у групі (навчання у співробітництві, кооперативні форми, метод проектів, аналіз конкретних ситуацій тощо).

Необхідно зазначити, що робота в групах має чимало переваг: така

робота навчає працювати в колективі, виражати й відстоювати власну позицію, ставлення до певного явища, конструктивно критикувати, розвиває творчість та колективність. Робота в групах має чимало різновидів в залежності від специфіки предмету, тривалості, кількості людей у групах. У фаховій літературі часто зустрічається термін “кооперативного навчання”, який частково виступає синонімом “групової роботи”, однак, має декілька відмінностей. Груповими формами, що є найбільш поширеними на заняттях з іноземної мови, є виконання певного завдання за підготовленим вчителем матеріалом (граматичним, лексичним, країнознавчим тощо), моделювання оригінальних комунікативних ситуацій (діалогічне мовлення), підготовка проєктів. Зазначимо, що необхідною передумовою успішної роботи в групах є врахування певних важливих моментів:

1) Самостійна робота студентів у групах має бути спланована й підготовлена викладачем. Ще до початку роботи викладач має не лише забезпечити необхідний матеріал, але й пояснити студентам суть та мету завдання, познайомити їх з принципами роботи в колективі;

2) На етапі власне самостійної роботи студентів втручання викладача має бути мінімальним. Бажано підбирати завдання, де відповідь не є однозначною й будь-який результат є позитивним, бо він стає власним досвідом студента;

3) Не менш важливим ніж підготовка є заключний етап роботи у групах – підведення підсумків, аналіз, коментування та оцінювання результатів і власне роботи у групі.

За умов дотримання студентами й викладачами цих простих правил роботи у групах такий вид роботи на заняттях з іноземної мови є досить продуктивним. Він викликає зацікавленість і підвищує мотивацію студентів, розвиває важливі для становлення особистості вміння та навички.

Одним із досить поширених видів групової роботи при автономному навчанні виступає метод проєктів. Метод проєктів знайшов широке впровадження в багатьох країнах світу, бо, ґрунтуючись на принципах комунікативного підходу, він дозволяє органічно інтегрувати знання студентів із різних галузей для вирішення однієї проблеми і дає студентам можливість застосовувати набуті знання з практики, генерувати при цьому нові ідеї, розвиваючи навички цільового і автономного навчання. Комунікативна орієнтованість проєктного методу навчання іноземних мов дозволяє активно використовувати такі лінгвометодичні принципи комунікативного підходу, як: практична спрямованість; використання максимальної кількості каналів прийому і обробки інформації; розвиток мотивації студентів; розвиток навичок автономного навчання.

Займаючись проблемою проєкт-орієнтованого навчання іноземної мови, відомий німецький вчений, Р. Віке, зазначає, що саме використання

методу проектів на заняттях з вивчення німецької мови забезпечує підготовку студентів до активної і результативної самостійної навчальної діяльності, самоосвіти на користь їх успішної адаптації до сучасних умов життя і професійної діяльності, а також сприяє формуванню в них здібності до самостійної постановки цілей оволодіння мовою, що вивчається, розвиває готовність до аналізу процесу самостійної навчальної діяльності й здібність до оцінки її результатів, а, отже, цілеспрямовано розвиває автономію [8, с. 122].

Інший німецький науковець, К. Нодарі, підтримує думку Р. Віке та вказує що, проектне навчання на заняттях з вивчення німецької мови як іноземної сприяє успішному оволодінню культурою і мовою народу, мова якого вивчається, розвитку своїх особистих якостей (самостійності, цілеспрямованості, організованості, наполегливості, відповідальності) і здібності до їх самореалізації в сучасному соціальному середовищі [6, с. 7]. Таким чином, метод проектів належить до основних методів автономного навчання.

Отже, виходячи із вищезазначеного, ми розуміємо автономне навчання як самостійне, когнітивне і конструктивне навчання з супроводом викладача, що передбачає володіння студентом навичками самоконтролю, тобто умінням самостійно визначати мету, організувати і структурувати свій процес навчання, оцінювати свої результати, використовуючи різні стратегії і методи навчання. Подальші дослідження можуть бути пов'язані із вивченням різних аспектів та проявів автономного навчання німецької мови.

Використана література:

1. *Бориско Н. Ф.* Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения) : монография / Н. Ф. Бориско. – К. : Изд. центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
2. *Dickinson L.* Learner training. In A. Brookes & P. Grundy (eds.) *Individualization and Autonomy in Language Learning*. ELT Documents / L. Dickinson. – London : Modern English Publications and the British Council, 1988. – P. 45-53.
3. *Генкал С. Е.* Педагогічний супровід учнів профільних класів під час виконання індивідуальних освітніх проектів [Текст] / С. Е. Генкал // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Київ ; Вінниця : Планер, 2009. – Вип. 21. – С. 129-134.
4. *Колесникова И. Л.* Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / И. Л. Колесникова, О. А. Долгина. – СПб. : Изд-во Рус. – Балт. Информ. “БЛИЦ”: Cambridge University Press, 2001. – 224 с.
5. *Коряковцева Н. Ф.* Автономия учащегося в учебной деятельности по овладению иностранным языком как образовательная цель / Н. Ф. Коряковцева // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 1. – С. 9-14.
6. *Nodari Cl.* Autonomie und Fremdsprachenlernen / Cl. Nodari // *Fremdsprache Deutsch, Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts*. – 1996. – Sondernummer. – S. 7.
7. *Holec H.* *Autonomy and Foreign Language Learning* / H. Holec. – Oxford: Pergamon, 1981. – 156 p.
8. *Wicke Rainer E.* *Aktiv und kreativ lernen. Projektorientierte Spracharbeit im Unterricht* / Rainer E. Wicke. – Ismaning: Max Hueber Verlag, 2004. – 208 s.

References:

1. *Borisko N. F.* Kontsepsiya uchebno-metodicheskogo kompleksa dlya prakticheskoy yazykovoy podgotovki uchiteley nemetskogo yazyka (na materiale intensivnogo obucheniya) : monografiya / N. F. Borisko. – K. : Izd. tsentr KGLU, 1999. – 268 s.
2. *Dickinson L.* Learner training. In A. Brookes & P. Grundy (eds.) Individualization and Autonomy in Language Learning. ELT Documents / L. Dickinson. – London : Modern English Publications and the British Council, 1988. – p. 45-53.
3. *Ghenkal S. E.* Pedagogichnyj suprovid uchniv profilnykh klasiv pid chas vykonannya individualnykh osvutnykh proektiv [Tekst] / S. E. Ghenkal // Suchasni informacijni tekhnologhiji ta innovacijni metodyky navchannya u pidgotovci fakhivciv: metodologhija, teorija, dosvid, problemy : zb. nauk. pr. / APN Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh APN Ukrainy, Vinnyts. derzh. ped. un-t im. Mykhajla Kocjubynskogo. – Kyjiv; Vinnytsja : Planer, 2009. – Vyp. 21. – S. 129-134.
4. *Kolesnikova I. L.* Anglo-russkiy terminologicheskij spravochnik po metodike prepodavaniya inostrannykh yazykov / I. L. Kolesnikova, O. A. Dolgina. – SPb. : Izd-vo Rus. – Balt. Inform. “BLITS”: Cambridge University Press, 2001. – 224 s.
5. *Koryakovtseva N. F.* Avtonomiya uchashchegosya v uchebnoy deyatel'nosti po ovladeniyu inostrannym yazykom kak obrazovatel'naya tsel' / N. F. Koryakovtseva // Inostrannye yazyki v shkole. – 2001. – № 1. – S. 9-14.
6. *Nodari Cl.* Autonomie und Fremdsprachenlernen / Cl. Nodari // Fremdsprache Deutsch, Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts. – 1996. – Sondernummer. – S. 7.
7. *Holec H.* Autonomy and Foreign Language Learning / H. Holec. – Oxford : Pergamon, 1981. – 156 p.
8. *Wicke Rainer E.* Aktiv und kreativ lernen. Projektorientierte Spracharbeit im Unterricht / Rainer E. Wicke. – Ismaning : Max Hueber Verlag, 2004. – 208 s.

МИХАЙЛОВА И. В. Особенности автономного обучения немецкого языка в высшей школе.

Статья освещает особенности автономного обучения немецкого языка. Рассматриваются концепции автономного обучения на основе анализа научных исследований отечественных и зарубежных ученых. Обосновывается его суть как самостоятельного вида деятельности студентов. Приводятся примеры современных методов автономного обучения немецкого языка в высшей школе. Раскрываются особенности использования метода проектов как вида автономного обучения студентов.

Ключевые слова: автономное обучение, самостоятельная работа, групповая работа, методы автономного обучения, проектная работа, иностранная компетенция.

MYKHAILOVA I. V. Features of German language autonomy learning in higher educational establishments.

The article covers the problem of German language autonomy studying organization. The concepts and methods of autonomy studying have been examined on basis of scientific researches by native and foreign scientists. The heart of the problem has been explained as kind of students' individual activity. Examples of modern autonomy learning methods in higher educational establishments have being made exemplified. The features of method of projects as a form of autonomy learning of students are disclosed.

Key words: autonomy learning, individual work, team work, methods of autonomy learning, project work, foreign competence.